

KISEBBSÉGTUDOMÁNY- KISEBBSÉGVÉDELEM

*(REGIO, Kisebbségtudományi
Szemle I. évfolyam 1.szám
1990 január)*

A közelmúltban ismét új folyóirattal gyarapodott a magyar tudományos közélet. A REGIO című kisebbségtudományi szemle a kisebbségi kérdés tudományos vizsgálatára vállalkozik: tanulmányok, esszék, interjúk és eredeti ám nyilvánosságához eddig jó részt nem jutó dokumentumok közlésére. A kisebbségtörténelem, eszme- és mentalitás-történet, jogtudomány és jogtörténet, demográfia, politológia, szociológia, néprajz és nyelvészet stb területéről egyaránt szándékukban áll meríteni, olvashatjuk a szerkesztőségi beköszöntőben. Aki csak egy kevésbé is járatos régióknál újabb történelmében, tudhatja, hogy a nemzeti kisebbségek sorsa, jogaik védelme a térség egyik legbonyolultabb, érzelmekkel és indulatokkal leginkább terhes problémaköre. Az elmúlt negyven esztendőben mindezek ellenére a kisebbségvédelem, nemzet és nemzetiség kérdéseinek tudományos igényű vizsgálata, nem kerülhetett a tudományos közélet homlokterébe, hiszen a hivatalos politika igyekezett ezeket a kényes kérdéseket a szőnyeg alá söpörni. Ezáltal persze a probléma korántsem oldódott meg, sőt ha lehet tovább mélyültek az ellentétek a térség szomszédos országai között. Mindezek miatt most, hogy ezen országok a demokratizálódás útjára léptek, a lefojtott indulatok újult erővel törtek felszínre, és úgy tűnik, hogy ezek rendezése a térség demokratizálásának egyik legnehezebb feltétele. Ezért örömdetes, hogy akadt egy olyan folyóirat mely felvállalta, hogy tudományos vizsgálataival igyekezzék elősegíteni ezen súlyos kérdések tisztázását.

A REGIO első számának gerincét két nagyobb téma alkotja. Az első blokk a Közép-Európai Kulturális Egyesület 1989 szeptemberi alakuló ülésén elhangzott előadásokat illetve hozzászólásokat tartalmazza. Ezen írások a közép-európai térség általános problémáival ill. jövőjével foglalkoznak. Konrád György Ökológiai realizmus című esszéjében egy széles horizontú történelmi elemzésből vezeti le a régió aktuális politikai problémáit. A közelmúlt történelmi fejlődését taglalva, megállapítja, hogy a régiót alkotó

országok mindezeideig politikai, társadalmi és gazdasági tekintetben is Kelet-Európához tartoztak. Fogalomrendszerében ez a Kelet-Európa kifejezés a Nyugattal szembenálló attól elszakadó államokat jelenti. Értelmezése szerint a régió államainak feladata, hogy elszakadva ettől a kelet-európaiság állapotától megteremtsék Közép-Európát, amely nem a két térség közötti átmenetet, az oly sokszor hangoztatott híd szerepet jelenti, hanem egyértelmű csatlakozást az egységesülő Európához. Így ír erről: „... Kelet-Európa annyiban válik Közép-Európává és ezáltal Európává, amennyiben a polgári autonómiák megerősödhetnek, és meghatározó kultúrává épülhetnek össze benne.”

Hanák Péter Közép-Európa két koncepciója című írásának első felében ismerteteti a térség fogalmának meghatározásával foglalkozó magyar ill. nemzetközi szakirodalmat. Hanák bírálja az elmúlt negyven évben hivatalosan is elfogadott irányvonalat, amely nem ismerte el Közép-Európát önálló történelmi fejlődéssel rendelkező külön egységnek, hanem azon fáradozott, hogy ezeket a sajátosságokat elmossa és amely Közép- és Kelet-Európa közé egyenlőség jelet tett. A cikk második részében fejti ki elméletének alapjait. Ennek lényege, hogy Közép-Európa meghatározása a történelmi fejlődés során mindig is két egymástól eltérő értelmezést hordozott magában. Az egyik értelmezés a német vezetéssel a német hatalmi érdekeknek alárendelt Közép-Európa, melynek története a Német-Római Birodalomtól egészen a hitleri Harmadik Birodalomig terjedt. A másik értelmezés a „bennszülöttek” Közép-Európája, mely az itt élő kis népek kulturális és politikai egységét tűzte ki célul. Ez a koncepció az Anjouk nagyhatalmi aspirációitól Kossuth dunai monarchiájának koncepcióján át egészen Jászi konföderációs tervéig terjed. Hanák természetesen ez utóbbi mellett teszi le voksát, ezt jelöli meg mint politikai célkitűzést. Ezzel a koncepcióval Hanák Vajda Mihály azon érvelése ellen hadakozik, mely szerint Közép-Európa Németország nélkül elképzelhetetlen, de Németországgal együtt a német hegemonia életerévé válik. Ezt a paradoxont igyekszik cáfolni Hanák a fent említett két koncepcióval, azonban érveléséből hiányzik a meggyőző erő. Ha végiggondoljuk,

hogyan az említett föderációs tervek jobbra csak az elmélet szintjén maradtak, míg a német hegemonia meg-megújuló közép-európai aspirációi általában sikerrel jártak, és hosszú ideig életképes államalakulatokat hoztak létre. De túl a történelmi példákon a mai helyzetben a közép-európai államok rendkívüli gazdasági nehézségeik közepette nehezen fogják tudni ellensúlyozni az újra-egyesülés útjára lépett Németország gazdasági fölényét.

A második tematikus blokkban szereplő írások a szlovákiai magyarság ill. a magyarországi szlovákság kisebbségi helyzetének kialakulását és problémáit vizsgálják. Kiss Gy. Csaba Alföldi szlovákokból-szórvány-nemzetiség című írásában a magyarországi szlovákság sorsának alakulását tekinti át a XVII. századtól 1918-ig. Az elemzés súlypontját a magyarországi szlovákok két csoportjának egymástól eltérő fejlődésére helyezi. Megállapítja, hogy az alföldi ill. felföldi szlovákság a XVII. sz.-ban magától értetődően szoros kulturális kapcsolatban állt egymással. A két csoport elszakadása az 1848-49-es szabadságharc idején ment végbe, mikor az alföldi szlovákok a magyarok oldalán aktívan részt vettek a küzdelemben, míg felföldi társaik körében ekkor erősödtek fel a nemzeti-nemzetiségi autonómiát követelő mozgalmak, és így ők szükségképpen ellentétbe kerültek a magyar politikai vezetéssel. Mindezek eredményeképpen az 1967 utáni szlovák nemzeti mozgalmak központja a felföldi szlovák városokban volt. Az alföldi szlovákság értelmiségi rétege fokozatosan asszimilálódott és fokozatosan a nagyobb magyar városokba, főleg Budapestre települt. Így az alföldi szlovák falvakban maradt paraszti sorban élő nemzetiségi lakosság megfelelő értelmiségi érdekképviselet híján perifériára szorult.

Ugyanebbe a tematikai csoportba tartozik Popély Gyula A nemzetközi kisebbségvédelem és csehszlovák kisebbségvédelmi szerződés című írása a népszövetségi kisebbségvédelmi törvények előkészítésének és létrehozásának folyamatát és a csehszlovákiai magyar kisebbség háború utáni helyzetét elemzi. A tanulmány vázlatosan ismerteti a Népszövetség egyes politikusainak a kisebbségvédelem nemzetközi rendszerének kiépítésére tett erőfeszítéseit, majd ezen törvények létrehozásának menetét. Sajnos az elemzésből hiányzik a folyamat diplomáciatörténeti háttere, így kissé nehezen

érthető, hogy hogyan alakulnak át a wilsoni demokratikus gondolatok egy bürokratikus buktatókkal terhes, semmitmondó szabályrendszeré. A cikk második felében a szerző többek között ismerteti a csehszlovákiai magyar értelmiség képviselőinek jobbra eredménytelen kísérleteit, melyek során megpróbálták felhívni a figyelmet a csehszlovák kormány nemzetiségi politikájának visszásságaira. A tanulmány végső konklúziója az az oly sokszor kimondott igazság, hogy a nemzetiségi kérdés rendezése lehetetlen, legyenek bár a nemzetközi szerződések mégoly demokratikusak, ha az adott állam belső demokráciája nem garantálja nemzetiségtől és vallástól függetlenül minden polgára számára a teljes egyenjogúságot.

Ez a tematikai egység két igényes forrásközléssel egészül ki. Molnár Imre teszi közzé Emlékirat és Helyzetkép a csehszlovákiai magyarság sorsáról 1945-ben címmel a csehszlovákiai magyar értelmiségiek két folyamódványát, melyekben a szerzők a felvidéki magyarok súlyos helyzetét elemzik illetve sürgős intézkedésekre szölik fel a kormányt. A másik forrást Benisch Artúr javaslatok a kormány békeelőkészítő programjának kialakításához Csiffári Tamás bevezetője és jegyzetei kísérik. Az azonban érthetetlen számomra, Csiffári miért nem közli a forrás leíróhelyét.

E két tematikus blokkon kívül szerepelnek még különböző a térség sajátos problémáival foglalkozó tanulmányok. Többek között R. Süle Andrea: Terület és településrendezési tervek Romániában című tanulmánya ill. Szarka László: A méltányos nemzeti elhatárolódás lehetősége 1918 végén című írása, mely a Jászi-féle nemzetiségi minisztérium fennmaradt dokumentumait közli és elemzi.

Tóth Péter

Számunk szerzői

Balogh Iván	szociológus, Szeged, JATE
Bellavics István	szerkesztő, Szeged
Békés Csaba	történész, Budapest, OSZK
Deák Ágnes	történész, Szeged, JATE
Molnár Imre	tudományos kutató, Budapest, Magyarságkutató Intézet
Pászka Imre	szociológus, Szeged, JATE
Pelyach István	történész, Szeged, JATE
Tóth Péter	egyetemi hallgató, Szeged, JATE
Vajda Zoltán	egyetemi hallgató, Szeged, JATE

Contents

Studies

Ágnes Deák	"The Future of the Hungarian Nation is a Question of Culture " Eötvös József's conception of ethnic policy (1850-1868)	7
Csaba Békés	Peace Treaties are made by the Victors. Peace Propaganda Activities of the Hungarian Government in 1945-1946.	29

Recalling the Past

Hungarians and Sebs in the Southern Territories. (The memoir of Djordje Stratimirovic on 1848-1849) Edited by István Pelyach.	56
"State interests warrant against his stay". Conversation with Károly Szabó, deputy of the authorised Hungarian office in Pozsony on the population swap agreement between Hungary and Czechoslovakia. Edited by Imre Molnár	82.

Exchange of Views

Iván Balog:	Identical and different interests in the relationship of "populists" and "urbanists".	106
-------------	---	-----

Nation and ethnic minorities in Central Europe.

„AETAS”s questions.

111

Review

Hungarian History through Jewish Eyes (R.L. Braham: The Hungarian Holocaust) by Iván Balog.	169
"Idola Tribus" - Natio and/or Ratio (Gáspár Tamás Miklós: Idola Tribus) by Imre Pászka	176
The Liberal Vision of a Magyar Nationalist (Gábor Vermes: István Tisza. The Liberal Vision and Conservative Statecraft of a Magyar Nationalist) by Zoltán Vajda	179
On the limbo of transcendent and realistic hope (Limes 1989/1.) by István Bellavics	182
Minority science - defence of minorities (Regio 1990.january) by Péter Tóth	187
Our Contributors	189

Az AETAS évente négyszer megjelenő történettudományi folyóirat. A szerkesztőség a szegedi József Attila Tudományegyetem Közművelődési Bizottságának támogatásával jelenik meg. A szerkesztőség szervezetileg önálló. Alap közöl: történeti tárgyú tanulmányokat, forrásokat, kritikákat, ismertetéseket, interjúkat. A szerkesztőség a társadalomtudományok más ágai elől sem zárkózik el. A lapban megjelent írások közlésénél kizárólag szakmai szempontok érvényesülnek. Kéziratokat a szerkesztőség nem őríz meg és nem küld vissza.

Az AETAS nem rendelkezik állandó anyagi forrással. Megjelenését alapítványi támogatás teszi lehetővé. A lapra ezért hosszú távú előfizetést nem tudunk elfogadni. Az AETAS több vagy akár egy száma is előjegyezhető - írásban vagy telefonon - a szerkesztőség címén. Az előjegyzett számokat postai utánvétellel juttatjuk el a megrendelő címére. A régi előfizetések a következő két számra érvényesek.

Az AETAS-t a szerkesztőség terjeszti. A lap megvásárolható:

Budapest: Magiszter könyvesbolt, V. ker. Városház u. 1.; Egyetemi könyvesbolt, Kossuth L. u. 18.; Studium könyvesbolt, Váci út 22.; Eötvös könyvesbolt, Kecskeméti u. 2.; Országos Széchenyi Könyvtár könyvárusa, Budavári Palota F ép. Aula; MTA Történettudományi Intézet Könyvtára, Úri u. 53.

Szeged: Radnóti könyvesbolt, Lenin krt. 34.; JATE-Gondolat könyvesbolt, Dugonics tér 11-12.; Móra könyvesbolt, Kárász u. 5.; Idegen nyelvű könyvesbolt, Kárász u. 16.; Téka 35. sz. boltja, Jókai u. 4.

Debrecen: Egyetemi könyvtár KLTE főépület fszt., Egyetem tér 1....

Pécs: Kolofon antikvárium Sallai u.12.

A szerkesztőség címe:

6720 Szeged, Dugonics tér 12.

T.: 62/12-140

Nemzet és nemzetiség

A szerkesztőség körkérdése

1. Az 1945. után végbement közép-európai társadalmi és politikai változások tekintetében mely jelenségesoportokat, milyen tendenciákat emelne ki abból a folyamathól, amely elvezetett a térség nemzeti, etnikai kisebbségeinek jelenlegi válságos helyzetéhez?

2. Milyen, a többségtől eltérő társadalmi, politikai és jogi intézkedésekben, intézményekben, netalán területi átrendezésben látja a kisebbségi kérdés optimális megoldását Közép-Európában?

3. Valóban szükség van-e Magyarországon nemzetiségi törvényre, és ha igen, milyen alapelveknek kellene akkor érvényt szerezni?

4. Mik a feltételei, lehetőségei annak, hogy a jövőben a magyar és a román nép oly sok ellentmondással, feszültséggel terhes viszonya megváltozzon, és a békés, kölcsönösen előnyös jószomszédi kapcsolat útjára térjen?

5. Milyen intézkedéseket látna szükségesnek a magyar politikai vezetés részéről a határainkon túl élő magyar nemzeti kisebbségek helyzetének javítására ill. megnyugtató rendezésére?